

**A SZOCIÁLPEDAGÓGIA ÉS A SZOCIÁLIS MUNKA
KÖZÖS ÉRTÉKELMÉLETI TÉMÁI – MAGYAR NYELVŰ FORDÍTÁS**

**EREDETI CÍM:
AXIOLOGICAL ISSUES COMMON TO SOCIAL PEDAGOGY AND SOCIAL WORK**

Szerzők:

Grzegorz Godawa (PhD)
Uniwersytet Papieski Jana Pawla II (Lengyelország)

Łukasz Ryszka
Uniwersytet Papieski Jana Pawla II (Lengyelország)

Fordítók:

Erdei Adrienn,
Csercsa Zsuzsanna,
Salwerowicz Tina,
Szőgyényi Titanilla

Első szerző e-mail címe:

grzegorz.godawa@upjp2.edu.pl

A fordítást lektorálta:

Nemes Magdolna (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Molnár Balázs (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Grzegorz Godawa, Łukasz Ryszka (2019): A szociálpedagógia és a szociális munka közös értékelméleti témái – magyar nyelvű fordítás. Fordítók: Erdei Adrienn, Csercsa Zsuzsanna, Salwerowicz Tina, Szőgyényi Titanilla (Eredeti tanulmány: Grzegorz Godawa, Łukasz Ryszka (2016). Axiological issues common to social pedagogy and social work. In Sociální pedagogika 2016 Budoucnost Evropy; Řešení sociálně kulturních problémů, Publisher: Institut mezioborových studií, pp.498-504. *Különleges Bánásmód*, 5. (3). 103–109. DOI [10.18458/KB.2019.3.103](https://doi.org/10.18458/KB.2019.3.103)

Absztrakt

Ha szeretnénk kísérletet tenni arra, hogy közös pontokat találjunk a szociálpedagógia és a szociális munka között, feltétlenül utalnunk kell ezeknek a szociális tevékenységeknek az alapvető meghatározóira. Mind a szociálpedagógia, mind a szociális munka az értékeken alapszik. Az értékelméleti dimenzió velejárója, hogy egy személy fejlődő értékei összefüggnek az emberi méltósággal, önmegvalósítással és a szociális működést is figyelembe kell venni. Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a modern pedagógia néhány területe még mindig nélkülözi az értékelméleti feltételezéseket. Ez eredményezheti az oktatáshoz való nem megfelelő hozzáállást, valamint az emberi élet szociális dimenziójának hiányosságait. Úgy tűnik, különösen a szociális munka területén hiányzik az értékelméleti megközelítés. Ez különösen szembetűnő a családon belüli erőszak megakadályozására tett próbálkozások esetében, előtérbe helyezve azokat az értékeket, amelyek a szociálpedagógiát és a szociális munkát alkotják, erősíthetjük a kapcsolatot ezen tudományágak és a szociális tevékenységek formái között. Ha meghatározzuk az alapértékeket és megmutatjuk, hogyan alkalmazhatjuk azokat és hogyan győzhetjük le a feltételezett nehézségeket, olyan attitűdöket alakíthatunk ki, melyek alapja az emberi méltóság felismerése, valamint az élet multidimenzionális természetének felismerése. Az egyetemi oktatás – ami felkészíti a diákokat, hogy szakmailag kompetensen nyújtsanak támogatást – kulcsfontosságú szerepet játszik a szociálpedagógia és a szociális munka közötti kapcsolatban.

Kulcsszavak: szociálpedagógia, szociális munka, értékek, családon belüli erőszak, egyetemi oktatás.

Diszciplína: szociálpedagógia

Abstract

An attempt to find issues common to social pedagogy and social work should include the reference to the basic determinants of these forms of social activity. The fundamental assumptions of both pedagogy and social work are based on values. In the axiological dimension of accompanying a person in their development values related to human dignity, self-fulfillment and social functioning must be taken into account. It needs to be highlighted that some areas of modern pedagogy still lack the reference to the axiological assumptions. This may result in inappropriate educational attitudes as well as in deficiencies in the social dimension of human life. There seems to be a serious lack of the axiological references in the field of social work. It is particularly noticeable in the case of attempts to counteract domestic violence. Emphasis given to values which constitute social pedagogy and social work may help to strengthen the relationship between these scientific disciplines and forms of social activity. Defining basic values, presenting ways how to implement them and overcome anticipated difficulties may result in attitudes based on the recognition of human dignity as well as on the multidimensional nature of life. Academic education which prepares students to professionally implement social support is a crucial element of the relationship between pedagogy and social work.

Keywords: social pedagogy, social work, values, domestic violence, academic education.

Discipline: social pedagogy

A szociálpedagógia és a szociális munka közös kérdéseinek megtalálása egyszerűnek tűnhet, mivel a lengyel kontextusban a szociálpedagógia és a szociális munka szorosan összefügg egymással. H. Radlinskiej (2007) szerint a szociálpedagógia egyik legfontosabb célja az, hogy olyan jól képzett szociális munkások kerüljenek ki az egyetemekről, akik képesek bizonyos célok elérésére egyénnel vagy egy helyi közösséggel együttműködve (Radlinskiej, 2007). Ugyanakkor a szociális munka jelentősen hozzájárult a kutatáshoz kapcsolódó pedagógiai területhez, valamint a szociális segítségnyújtás, a gondozás és az egyéb segítségnyújtás gyakorlati vonatkozásaihoz is.

Egy olyan társadalomban, ahol nem lehet előre tervezni, a gyorsan változó társadalmi környezetben a fejlesztés alapjáról szóló vita teljesen indokolt (Kawula, 2005). A pedagógiai és szociális munkához kapcsolódó közös axiológiai és ismeretelméleti pontok megtalálásában kulcsfontosságú, hogy

felhívjuk a figyelmet olyan dimenziókra, amelyek nem csupán a szociális támogató tevékenységek különböző formáit érintik, hanem elősegítik továbbfejlesztésüket is.

Ki kell emelnünk, hogy a modern pedagógia egyes területei még mindig nem hivatkoznak az axiológiai feltevésekre. Ez az emberi élet szociális dimenziójában nem megfelelő oktatási attitűdökhöz és hiányosságokhoz vezethet. Úgy tűnik, hogy az axiológiai referenciák hiánya is komoly szerepet játszik a szociális munka problémáiban.

A szociálpedagógia és a szociális munka alapvető kérdéseinek megismerése érdekében Lengyelországban többször említik a lengyel jogszabályokat.

A továbbiakban idézett ügy a családon belüli erőszakkal szembeni intézkedésekre vonatkozik. Ebben az összefüggésben mutatjuk be a leendő hivatásos szociális munkások oktatásával kapcsolatos pedagógiai kérdéseket is.

Értékek a szociális munkában

A segítő támogatás nyújtásának két modellje van: az elkülönítés alapja az, hogyan érzékelhető a segítő szándék. Az első modellben a támogatás azt jelenti, hogy megadják a személynek azt, amiben hiányt szenved. A másodikban azon a felvetésen alapul, hogy a támogatás segíthet fejleszteni az egyén öngondoskodási képességét (Kuczkowska-Krukowska, 2006). A különbség a két modell között az eltérő értékelméleti feltevésekből adódik, azonban mindkét esetben a támogatás nyújtása erkölcsi kötelezettség, amit felelősségteljesen kell megtenni (Mizdrak, 2012).

Ha a szociális munkások felismerik az értékek fontosságát, akkor mások segítése „értékelméleti környezet szociális küldetéssé” (Bera, 2010) válik. A tudás és a képességek nélkülözhetetlenek a felkészült szakmai segítségnyújtáshoz, de ezzel egy időben az alapvető értékeket is figyelembe kell vennünk (Czechowska-Bieluga, 2007). Miközben a szociális munkás támogatást nyújt, olyan értékeket kell szem előtt tartania mint az emberi méltóság, felelősségérzet, egymás szeretete, könyörületesség, igazságérzet, őszinteség, igazmondás és lelkiismeretesség. Mindezek hatással lehetnek az olyan erkölcsi értékekre, mint a tisztelet, hűség, kedveség, bölcs döntéshozatal, nagylelkűség és szolidaritás (Kluz, 2012).

Ha nincsenek értékelméleti utalások, akkor csupán egy szabálykészletet hoztunk létre, ami fenntartja a társadalmi egyensúlyt. Azt is hozzá kell tennünk, hogy az efféle törvények változékony értékeken alapulnak. Nincsen objektív vonatkozásuk és nem javítják az emberi jóllétet, ezáltal az emberi fejlődés akadályává válhatnak (Godawa, 2015).

Értékvesztés a segítségnyújtás folyamatában

A hiányos szabályozásra jó példa a *Családon belüli erőszak elleni törvény*, ami Lengyelországban 2010-ben emelkedett jogerőre (2010. június 10-i törvény a családon belüli erőszak megelőzéséről és néhány egyéb törvény módosításáról). A törvény utal az értékelmélet néhány fontosabb dimenziójára. A

törvény bevezetése sok szempontból ellenérzést váltott ki a társadalomban (I1) és sok érintett kifejezte aggodalmát amiatt, hogy a törvény megsérti a magánéletre és családi élet tiszteletére vonatkozó jogukat. Felhívták a figyelmet az emberi méltóság tiszteletére és tiltakoztak a csupán eszközként való kezelésük ellen. A törvényt a családtagok függetlensége elleni fenyegetésként értelmezték (Ciešlik, Banasiak és Krawiec, 2011).

A második dimenzió a *Családon belüli erőszak törvény* működésével kapcsolatban kapcsolódik a Legfelsőbb Bíróság jelentésének eredményeihez. Az eredmények nyilvánvalóvá tették, hogy a törvény nem javít a családon belüli erőszak áldozatainak helyzetén, hanem még sok esetben rosszabbá tette azt (I2).

A fő cél egy olyan program előkészítése és bevezetése volt, ami a családon belüli erőszakot megakadályozza és megvédi a családon belüli erőszak áldozatait. Sajnálatos módon a túlzott bürokrácia miatt nem sikerült ezt a célt elérni. A jelentés szerint, „a változtatások jelentősen rontottak a családon belüli erőszak által érintettek helyzetén és a nyilvánosságra került esetek csökkenését eredményezték, ami még rosszabb, hiszen csak nagyon kevés eset derül ki”. A szabályozás túlságosan bürokratikus eljárást vezetett be, amelyben a túl sok az adminisztráció és hosszadalmasak az eljárások, így a szociális munkás nehezen tud segítséget nyújtani az erőszak áldozatainak. Összességében azt mondhatjuk a törvényi szabályozás formai követelményei fontosabbnak tűnnek, mint a családon belüli erőszak által érintett személy helyzete.

A jelentés eredményei arra is rámutattak, hogy a szociális munkások passzivitása talán a rájuk nehezedő kötelezettségeknek tulajdonítható. Ilyen módon, a másoknak nyújtott támogatások marginalizálódtak és a szociális munkások igen fontos szerepe elmosódott. A szociális munkásnak képviselnie kellene az intézményt, ami támogatja a szociális egyenlőséget, az igazságot és a felelősségvállalást, valamint a demokratikus állam által az állampolgárai számára nyújtott jogokat. A szociális munkások feladata emellett együttműködni azokkal az emberekkel, akik gyengék, sebezhetőek, segítségre

szorulnak, szegények, betegek vagy magányosak. Az említett feladatok teljesítése feltételezi, hogy a szociális munkás tiszteli az emberi méltóságot, a szabadságot és a személy önrendelkezési jogát. Sajnálatos módon ezen értékek a 2011-es törvényben nem kellő erővel jelennek meg (Łuczyńska, 1998).

A negyedik dimenzió értékelméleti vonatkozása a családon belüli erőszak által érintett gyermekek szerepéhez és helyzetéhez kapcsolódik. A Gyermekvédelmi Ombudsman a lengyel parlamentben elhangzott beszédében foglalkozott ezzel a kérdéssel, és felhívta a figyelmet arra, hogy „a Törvény szabályozásából következően nem a családon belüli erőszak áldozatává vált gyermek áll a szociális segítségnyújtás középpontjában” (Jarosz és Nowak, 2012). Ez a megállapítás bizonyítja, hogy a törvény nem vette kellő súllyal figyelembe az erőszakban érintett helyzetének valódi súlyát. Az értékelméleti igazságszolgáltatás hiánya maga után vonhatja azt, hogy a gyermek, aki az igazi áldozat a családon belüli erőszak során, nem kap elég figyelmet és megfelelő támogatást. A törvényből hiányzik a gyermekközpontú szemlélet és következésképpen, a törvényi előírások szigorú betartásának szükségessége fontosabbá vált, mint a gyermek jóléte.

A jelenlegi társadalmi problémák egyikének rövid áttekintése bizonyította, hogy az a szociális munka értékelméleti megközelítése rendkívül fontos, mivel ez határozza meg a szociális segítségnyújtás alapelveit, facilitálja a támogatás végrehajtásának folyamatát és hozzájárul az emberi és társadalmi fejlődéshez.

Értékek és ezek oktatási üzenetei

A nevelési folyamat társadalmi dimenziója feltételezi, hogy a fiatalok felkészülnek, hogy a világban és a társadalomban betöltsék feladatukat. Ha a fiataloknak értékeket mutatunk, azáltal - elősegíthetjük a folyamat felgyorsulását (Poleć, 2012). Ennélfogva azt is feltételezhetjük, hogy a „nevelési folyamat önmagában is értéknek tűnik. Ugyanakkor, támogatnia kellene azokat az értékeket, amelyek le-

hetővé teszik a fiatalok számára, hogy jobban megértsék magukat, másokat és a világot.” (Mastalski, 2007) Továbbá a nevelés hozzájárul más emberek méltóságának és egyenlőségének elfogadásához is (Kroczek, 2013). Úgy tűnik, hogy az értékelméleti vonatkozás a nevelési folyamattól nem választható el.

A tanárok és a szülők/gondviselők egyre gyakrabban szembesülnek a pedagógiai értékek fontosságának devalválódásából adódó következményekkel, ami a társadalmi élet értékelméleti dimenziójának figyelmen kívül hagyásának eredménye. A probléma a fiatal generáció jövőjével kapcsolatos kérdéseket is felvet, hiszen a fiatalok jövője a társadalmi változásoktól is függ (Ryszka, 2015).

K. Chalas szerint az „értékek példaképének” elutasítása jelenti a legnagyobb problémát az oktatás számára. „Egy személy, aki elutasítja «az értékek példaképét» nem vált ki többé tiszteletet és mindezeket túl aláássa a saját értékeit.” (Chalas, 2003). Az a társadalom, amelyben az értékek nem tárgyilagosság/objektívek, képtelenné válhat arra, hogy hozzájáruljon a fiatal generáció fejlődéséhez. Ebben az értelemben kiemelt fontosságú, hogy felhívjuk a figyelmet a pedagógiának az emberek hozzáállásának alakításában játszott szerepére, mivel ezek az emberek fognak majd fontos társadalmi funkciókat ellátni a jövőben. Ezek az emberek törvényeket fognak hozni, betartatják azokat, és lesznek, akik a szociális segítő hivatás különböző formáiba kapcsolódnak be. A szociális területen dolgozók hozzáállása jelentősen befolyásolja majd a szociális támogatás modelljét, amelynek számos kihívást kell kezelnie, például hogyan segítsük a jövőben a bevándorlókat (Wloch, 2011).

Az oktatás konstruktivista megközelítése

Ebben az összefüggésben az egyik különösen lényeges terület a szociális munka szakos egyetemi hallgatók oktatása. Az felsőoktatásban az konstruktivista jellegű megközelítés nagyobb hangsúlyt fektet a tanulásra, mint az oktatásra, ami segíti egy leendő szociális munkás önálló gondolkodásának

kialakítását. Ennek a szemléletnek köszönhetően „egy hallgató képes elsajátítani a tudást, ami magába foglalja a jelenségekről, folyamatokról és eseményekről alkotott fogalmakat és elképzeléseket. Magába foglalja továbbá a fogalmak, jelenségek és folyamatok jelentésének kialakítását, ami állandó és dinamikus folyamat és kapcsolatban áll a kezdeti tudással.” (Kozielska 2007). A tanításhoz kapcsolódó konstruktivista jellegű megközelítésben hangsúlyos a tudás tudatos megszerzésére. A konstruktivista személet szerint nem az eredmény számít, hanem az a tudás megszerzéséhez vezető tudatos folyamat.

Az oktatáshoz való konstruktivista hozzáállás megváltoztatja az egyetemi tanárok szerepét is, akik nem csak továbbadják a tudást, hanem „oktatási szituációk szervezőjévé válnak, amelyekben a hallgatóknak lehetőségekkel teli észlelő és értékelméleti tevékenységet nyújtanak” (Denek, 2013).

Mind az elméleti képzés, mind a szakképzés a szükséges kompetenciák és a végzettség megszerzésére összpontosít, annak érdekében, hogy a hallgatók képesek legyenek megfelelő szakmai szolgáltatásokat nyújtani a jövőbeni munkahelyükön.

A jövőbeli szociális munkások oktatásának konstruktivista megközelítése esélyt ad a hallgatóknak a tudás, a készségek/képességek és a szükséges kompetenciák elsajátítására, melyeknek értékelméleti hivatkozásai is vannak. Mindez jó lehetőség arra, hogy önálló módon fedezzük fel az értékek jelentését, amely az értékek befogadását is eredményezheti.

A hallgatóknak meg kell tanulniuk figyelembe venni az emberi méltóságot, amely alapja a társadalom működésének. Az emberi méltóság felismerése cselekvésre készítet bennünket, amikor valakinek segítségre van szüksége, és toleráns hozzáállást alakít ki, amely erősíti a „mások iránti nyitottságot, az értékeik elfogadását, mások megismerését az együttműködés révén, és megkísérli megtalálni az objektív jót (az emberi jóságot, a közösség jóságát, a közös érdekeinket).

A tolerancia ilyen értelmezésében valakinek a viselkedése nem mindig helyeselhető. Azonban az

emberi méltóság értéke mindig, mindennél fontosabb.” (Chalas, 2003).

Az emberi méltóság elfogadása érdekében a hallgatóknak meg kell próbálniuk felfedezni az emberi létezés valódi mélységét, így remélhetőleg olyan reflektív elméleti és gyakorlati szakemberekké válnak, akik képesek kritikusan tekinteni a valóságra. Azok a diákok, akik értékelméleti tartalmakra reflektáló képzésben vesznek részt, megtanulják, hogyan éljenek és hogyan segítsenek méltósággal és azt is elsajátítják, hogyan ne alázzák meg azt az embert, aki segítségre szorul.

A konstruktivista megközelítésre épülő oktatás megvalósításának és továbbfejlődésének érdekében az egyetemi tanárok szerepét külön is hangsúlyozni kell. Erőfeszítéseket kellene tenni, annak biztosítására, hogy „az egyetemi oktatók nyitottak legyenek az új oktatási tartalmak és metódusok irányában, valamint a hallgatókat aktív, kreatív, újszerű és felelősségteljes tanulásra ösztönözzék” (Denek, 2011-2012). A tanár akkor tudja sikeresen betölteni a szerepét, ha nyitott, továbbá teljesen meg van győződve az általa oktatott tartalmak jelentőségéről.

Bár egy pluralista és nyitott társadalomban lehetséges az oktatás olyanfajta kiépítése, amely nem veszi számításba az univerzális értékeket, hangsúlyozni kell, hogy az ilyen megközelítés jelentős veszteségekkel járna. Az értékek jelentik a felsőoktatás alapját. Az értékek fontosságát a felsőoktatási tantervek kidolgozása során is figyelembe kell venni (Kwiatkowska, 2008).

Következtetés

A szociális munka és a pedagógia olyan közeli kapcsolatban vannak egymással, hogy szétválasztásuk mesterséges és célszerűtlen lenne. Habár a társadalmi változások miatt rugalmasan kell adaptálódni a változó folyamatokhoz a szakembereknek, a szociális munka bizonyos elemei ugyanazok maradnak. Az állandó értékek lehetnek olyan fontos vonatkozási pontok, amelyek segítenek eligazodni a másoknak nyújtott támogatásban, segítségnyújtásban.

Jelen dolgozatunk azt mutatja, hogy a szociális munkában a kliens jóléte nem mindig kellően fontos, melynek eredményeképp csökken a szociális munka hatékonysága, és depresszióhoz, társadalmi reményvesztettséghez vezet. Az előbbieket elkerülésének érdekében pedagógiai lépéseket is tenni kell. Ha megvannak a szükséges értékelméleti hivatkozások, akkor javulhat a társadalom állapota. Mindez nem azt jelenti, hogy a szociálpedagógia mindig meg tudja védeni a társadalmat a hatástalan jogalkotástól vagy a bürokráciától, de a szociálpedagógia talán képes támogatni a jövő szociális munkáit, biztosítva számukra a folyamatos tanulás lehetőségét és azt, hogy felismerjék a segítség mélyebb lényegét. A szociális munkások dinamikus, nyitott hozzáállása növelheti annak esélyét, hogy az emberi méltóság elfogadása is része legyen a szociális munkának.

Irodalom

- Bera R.(2010). Akszjologiczne aspekty pracy socjalnej. In *Przestrzenie działania w pracy socjalnej w wymiarze etyczno-prakseologicznym*, eds. M. Czechowska-Bieluga, A. Kanios, L. Adamowska, Kraków.
- Brenk M. (2007). Praca socjalna w pedagogice społecznej Heleny Radlińskiej. Zarys tematu. In *Ad novum fructum. Z okazji jubileuszu poznawskich historyków wychowania*, eds. W. Jamrożek, K. Ratajczak, D. Żołądź-Strzelczyk, Poznań.
- Chalas K., (2003). *Wychowanie ku wartościom*. Elementy teorii i praktyki, v. 1, Lublin-Kielce.
- Cieślik A., Banasiak A., Krawiec M.(2011). Nie idźmy szwedzką drogą. Komentarz do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, „Sosnowieckie. *Studia Teologiczne* 10.
- Czechowska-Bieluga M.(2007). Preferencja wartości a rozwój (wybrane zagadnienia), „*Praca socjalna*” 2
- Denek K.(2013). Kształcenie akademickie nauczycieli, „*Nowa Szkoła*” 1.
- Denek K. (2011-2012). Teoretyczne i aplikacyjne aspekty jakości kształcenia akademickiego, „*Neodidagmata*” 33/34
- Godawa G. (2015). Akszjologiczne podstawy wsparcia społecznego. In *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, ed. G. Godawa, Kraków.
- Kawula S. (2005). Pedagogika społeczna. In *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, ed. T. Pilch, v. 4, Warszawa.
- Kluz M.(2012). O realizacji wartości moralnych w działaniu pracowników socjalnych, „*Praca socjalna*” 3 .
- Kozielska M.(2007). Konstruktywizm a proces studiowania z wykorzystaniem technologii informacyjnych, „*Chowanna*” 2.
- Kroczyk P.(2013). *Wychowanie. Optyka prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Kraków.
- Kuczkowska-Krukowska A.(2006). Istota wspomagania społecznego – przegląd wybranych stanowisk, „*Wychowanie na co Dzień*” 6.
- Kwiatkowska H.(2008). *Pedagogia*, Warszawa.
- Luczyńska M. (1998). O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego. In *Wprowadzenie do pomocy społecznej*, eds. T. Kaźmierczak, M. Luczyńska, Katowice 1998.
- Mastalski J.(2007). *Samotność globalnego nastolatka*, Kraków 2007.
- Mizdrak I.(2012). Odpowiedzialność niesienia pomocy a pomoc odpowiedzialna, „*Prakseologia*”, 153
- Poleć B. (2012). Wychowanie osoby do życia w społeczeństwie – zarys problematyki. In *Akszjologiczne wymiary wychowania*, ed. J. Siewiora, Tarnów.
- Ryszka Ł.(2015). Istota przemian ustrojowo-społecznych dokonujących się w Polsce. Perspektywa pedagogiczna. In *Akszjologiczne podstawy wsparcia społecznego*, [in:] *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, ed. G. Godawa, Kraków.
- Rzecznik Praw Dziecka, Tekst wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej (2.03.2012 r.) w sprawie skutków obowiązywania ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. In *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie raport*

- rzecznika praw dziecka funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, eds. E. Jarosz, A. Nowak, Warszawa.
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, (Dz. U. 13.07. 2010).
- I1. Rodzina pod ochroną, czy pod obstrzałem?, [in:] <http://rodzice.net/news/ustawa-o-przemocyw-rodzinie/>, (16.04.2016).
- I2. Najwyższa Izba Kontroli, Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez administrację publiczną. Informacja o wynikach kontroli, [in:] <https://www.nik.gov.pl/plik/id,5094,vp,6609.pdf>, (16.04.2016).